

Приликом процене над процениоцима се врши заклетва. Њу често врши свештеник, а некад и судија. Било је често питање, да ли свештеницима, при заклетви, припада накнада. Питање накнаде за православне свештенике решено је одлуком Дир. број 66344/24 Железничке дирекције у Београду, која је у вези доцнијег акта Светог Синода Свете Српске Православне Цркве број 443 од 16. октобра 1924. Одлука је донета по предлогу Грађевинског одељења број 6645/1 од 5.-II-1924, а на основу мишљења које гласи:

„Поводом питања о награди свештеницима, који заклињу процениоце и службенике, Железнички одбор је донео начелну одлуку, на својој седници од 25. фебруара 1924 године, да се награда свештеницима за заклетву плаћа по 10 (десет) динара од сваког заклетог лица“.

(Наставиће се).

А. Миљанић, геометар.

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ И ЕКОНОМСКО СТАЊЕ СЕЛА У БИТОЉСКОМ И МОРИХОВСКОМ СРЕЗУ.

I

Поред осталог катастар земљишта може као најбољи основ послужити и за прорачун густине насељености становништва. Баш услед недостатака катастра земљишта састављеног на основу премера, ми за многе крајеве немамо тачно стање о густини насељености сређено по нашим најмањим административним јединицама — срезовима, општинама и селима.

Битољски и Мориховски срез чине једну географску целину и гравитирају једном културном и трговачком центру Битољу. Укупна површина оба среза је 1850 км². Према обради површина

земљишта је:

Њиве	64640	ха или	34,96%	од укупне површине
Воњњаци	360	„ „	0,20%	„ „ „
Виногради	1000	„ „	0,54%	„ „ „
Ливаде	10000	„ „	5,41%	„ „ „
Пашњаци	58000	„ „	31,33%	„ „ „
Шуме	40000	„ „	21,62%	„ „ „
Мочвари и трстика	3000	„ „	1,62%	„ „ „
Путеви, реке и остало неплодно	8000	„ „	4,32%	„ „ „
Укупно	185000	ха или	100%	— укупне површине

Број становника у Битољу и оба среза је око 90.000. Према томе просечно пада:

на 1 км ²	њиве	140	становника или на 1 ст.	71	ар
„ 1 „	воћњака	25000	„ „ „ 1 „	0,40	„
„ 1 „	винограда	9000	„ „ „ 1 „	1,1	„
„ 1 „	ливаде	900	„ „ „ 1 „	11,0	„
„ 1 „	пашњака	155	„ „ „ 1 „	64,3	„
„ 1 „	шуме	225	„ „ „ 1 „	44,4	„
„ 1 „	мочварног	30	„ „ „ 1 „	3,3	„
	путева, река и				
„ 1 „	ост. неплод.	1113	„ „ „ 1 „	8,9	„
Укупни просек: на 1 км ²		49	становника или на 1 ст. 204 ари		

Ова густина насељености од 49 становника на 1 км² одговара европској густини насељености, која је просечно око 50. У нашој држави је око 60 (на целој земљиној копненој површини рачуна се да је 17).

Свако проучавање густине насељености има у првом реду за циљ економско проучавање дотичног краја. Оно управо претходи проучавању пољопривреде — земљорадње и сточарства. Да би овде могли што верније приказати расподелу земљишта и приход од њега издвојићемо из укупне површине оба среза оно земљиште које се пољопривредно обрађује — зиратно земљиште, а то је, све оно које припада појединцима — земљорадницима: њиве, воћњаци, виногради и ливаде. Њихова укупна површина, у оба среза, је 80000 ха, што претставља 43% од укупне површине. Остало земљиште: пашњаци, шуме, мочвари и неплодно од укупно 105000 ха (57%) не припада појединцима, већ је у овом случају: државно, сеоско (комунално), верских установа, путеви, реке и остало неплодно земљиште.

Кад смо издвојили земљиште, које припада појединим пољопривредницима, издвојићемо из укупног броја становништва, сеоско становништво. Њега има, у оба среза, око 60000 (67%); остало је варошко, које се не бави искључиво пољопривредом, а има га око 30000 (33%). Сад добијамо да је густина насељености сеоског становништва на зиратном земљишту просечно: на 1 км² 75 становника или просечно 1 сеоски становник има 133 ара зиратног земљишта.

По густини насељености поједине су општине, овога краја, врло различито насељене. Најређе су насељене општине среза мориховског на левој страни Црне Реке, а најгушће општине среза битољског испод Перистера. У срезу мориховском има око 18000 сеоског становништва, а поседује укупно 30000 ха зиратног земљишта. Тиме просечно пада на 1 км² 60 становника или 1 становник има 167 ари. Од општина у срезу битољском најгушће је насељена управна општина кажанска. У њој има свега зиратног земљишта 3190 ха, а 7000 становника. То је просечно на 1 км² 220 становника или просечно 1 становник има 45 ари зиратног земљишта.

Расподела земљишта на газдинства такође је неједнака. Према статистици у оба среза има 8550 сеоских газдинстава (просечно 7 становника у 1 газд.). Код 50% газдинстава посед је мањи од 5 ха. Приличан прираст становништва и прерано дељење задруга брзо повећава број домаћинстава и тиме смањује површину поседа често испод 1 ха. Неки остају уопште без зиратног земљишта на самој кућици и кућном дворишту од неколико ари. То су сељаци безземљаши, којих има обично 5% по селима. Они су сеоски чувари поља, стоке, најамници и надничари са целом породицом по селима. Њихов се број временом повећава. Тада прелазе у варош за надничаре и слуге.

II

Важност једног земљишта цени се према приходу који оно може дати, а од тог прихода зависи економско стање села. За процену земљишта узимају се разни начини. За велике површине један од најпоузданијих је кад се за основу процене узме његов катастарски чисти приход. Теоријски то је: новчана вредност средњег приноса земљишта, која се може постићи у обично господарење по одбитку просечног износа редовних господарских трошкова. Обрачунава се на основу: површине, врсте и квалитета земљишта. Према стању у катастру земљишта за 1939 г. укупни катастарски чисти приход на сво земљиште у оба среза, овде приказана, износио је 28 милијона динара. Од овога пада на зиратна земљишта: њиве, воћњаке, винограде и ливаде 23 и по милијона (84%), а остала 4 и по милијона падају на незиратно земљиште: пашњаке, шуме и трстике као и на онај део зиратног земљишта који припада држави и верским установама. И приход смо овде раздвојили на зиратно и незиратно, да би у даљем излагању могли одредити колики годишњи приход просечно има земљорадник од 1 хектара и колико просечно од тога пада на поједине временске јединице једном становнику. Но пре тога разјаснићемо како се практично може сматрати шта је катастарски чисти приход земљишта. Практично узето то је приближно приход од земљишта који би се у новцу могао добити да се оно изда под једногодишњи закуп — под кирију. Према томе може се сматрати, да су поменута 23 и по милијона обрачунатог катастарског чистог прихода на 80000 ха зиратног земљишта само једна половина оствареног прихода, јер сеоско становништво својом радном снагом обрађује сво земљиште, чинећи при том само неке невелике издатке (изузев за културу дувана где су ти издаци већи). Рачунајући тако, онда поменутом приходу додајемо још толико те имамо 47 милијона дин.

По овом просечно на 1 ха пада: $\frac{47000000}{80000 \text{ ха}}$ дин. = 588 дин.

Овде напомињемо, да је за ова два среза често већ наглашавано да је у њима високо класирано земљиште. Проверено је то и на више места утврђено да је заиста већи обрачунати к. ч. приход него што се може дотично земљиште издати под једногодишњи закуп. Негде је утврђено и обратно. То зависи од кретања цена производима, родности године, где треба рачунати и

елементарне непогоде, које су у овом крају врло честе као и то да се код многихседа оставља $\frac{1}{3}$ за угар.

Приход расподељен на број становника и временске јединице изгледа овако:

Укупно прихода динара	Укупно становника	Просечно пада на 1 становника динара		
		годишње	месечно	дневно
47 000 000	60000	782—	65—	2,16

Можемо и у овоме између више општина и села наћи оне које су са највећим приходом — најбогатије и оне које су са најмањим — најсиромашније. Иако општине поред Црне Реке у Срезу мориховском имају просечно највише земљишта на 1 становника, немају и највише прихода, јер је земљиште у њима слабо за принос због великих поплава и бујица. Просечни највећи приход од земљишта је у Општини могиљкој, јер је доста ретко насељена, а земљиште је добро. У њој је укупни к. ч. приход на зиратно земљиште 2 707 311.— д., којему кад додамо још толико (као што смо напред код општег прегледа додали) добијемо: 5 414 622.— д. Ово подељено на 5 000 становника, колико свега она има добијемо:

Укупно прихода динара	Укупно становника	Просечно пада на 1 становника динара		
		годишње	месечно	дневно
5 414 622	5000	1082—	90—	3—

Видели смо напред да у Општини кажанској просечно најмање зиратног земљишта пада на 1 становника, а пошто је у њој и квалитет земљишта слаб то је и приход на 1 становника најмањи. Удвојен к. ч. приход на све зиратно земљиште је: 2,460.704.— д. То подељено на 7.000 становника добијемо:

Укупно прихода динара	Укупно становника	Просечно пада на 1 становника динара		
		годишње	месечно	дневно
2 460 704	7000	355—	29—	1—

Као што смо видели у велико се разликује расподеласеда на поједина газдинства, па зато и услед различитог квалитета земљишта различит је и приход, који имају поједина газдинства од њега. Утврђено је, да на поручју два описана среза има око 50% сеоских домова, који имају годишњи катастарски приход испод 1.000.— д. То су они који су по најновијим одредбама ослобођени плаћања пореза на земљиште, јер је испод

100.— д. Стање ових 50% сеоских газдинстава посматрано појединачно изгледа слично, а негде и још слабије, ономе како је напред просечно приказано за Општину кажанску. Они пола године купују пољопривредне производе.

Поред земљорадње пољопривреднику главно је занимање сточарство. Оно је и зависно од земљорадњиних производа у газдинству. За овај крај може се рећи да оно стоји према земљорадњи у односу као 2:3. Из овога односа и већ познатог резултата од 2,16 дин. који претставља просечни дневни приход на 1 становника од земљорадње имамо $\frac{2,16}{3}$ д. $\times 2 = 1,44$ д. + 2,16 д. = 3,60 д. Овај резултат од 3,60 д. просечни је дневни приход од пољопривреде на 1 сеоског становника.

Временом се мењају цене пољопривредним производима, као и свему другом. Тај је баш случај, због изузетних прилика, после 1939 г. Али то повећање не значи да се и садашње стање пољопривредника не би могао према овоме приказу процењивати. Треба само утврдити однос тога повећања према ондашњим ценама, па за толико повећати и утврђени кључ од 3,60 д.

Народни иметак појединаца претставља економску моћ државе. Колики је непокретни иметак појединих пољопривредника или више њих и то се најбоље може утврдити на основу к. ч. прихода земљишта. Праксом је утврђено за овај крај, да кад се к. п. неког зиратног земљишта помножи бр. 10—15, добија се његова прометна вредност. Држећи се тога помножићемо к. п. 80.000 ха зир. земљишта, који је 23,500.000.— д. са 12,5 (средњом вредности бр. 10 и 15) и добити 293,750.000.— д. Ово претставља укупну вредност зир. земљишта 60.000 сеоских становника; то је вредност на једног становника 4.896.— д., а вредност 1 ха 3.682.— д.

Пољопривредник, кад подиже кућу, управља се према вредности свог земљишта. Испитивањем је утврђено да обично кућа и зграде за стоку претстављају $\frac{1}{5}$ вредности целог земљишта на једном газдинству. Узимајући овако за цео крај имали би: $\frac{293,750.000.—}{5}$ д. $\times 1 = 58,750.000.—$ д. + 293,750.000.— д. = 352,500.000.— д. Ово подељено на 60.000 становника количник је 5.877.— д. Он је просечна вредност свију некретнина 1 сеоског становника. Кад би овом додали и вредност покретности просечна цифра не би прешла вредност 10.000.— д. на 1 становника.

У овом смислу и у истом крају пре неколико година вршено је испитивање у неколико села за свако газдинство посебно и утврђено да су приближно исте цифре са изнетима у овом приказу, који обухвата два Среза од 130 села. Податци за 2 села ранијег испитивања отштампани су у Геометарском Гласнику свеска 2/1939 г.